

Škrabec se ne more sprijazniti z mojim mnenjem, da prislovna oblika *kje* ni nikdar eksistirala (str. 386). Cusanijevi *kie* potrjuje njegovo razlago prav toliko, kolikor *kje* pri Cankarju ali Župančiču. Škrabec bi moral tudi malo drugače utemeljiti prehod glasu *d* v *j*, ker stavek „nastal pa je tisti *j* iz *d*, zato, da se ohrani začetni *k*“ je le trditev, prikrojena za njegovo razlago, a prav nič dokazana. Poglejmo si, kako pišejo in govore Slovenci nekdanji *k_lde*: *kei* (Trubar), *kej* (Dalmatin, Znojilšek, Hren), *ke* (Stapleton), *ky* (Krelj, Skalar, Kastelec;) v narečjih pa imamo: *kej* (Dolenjsko), *čōj* (iz *kej*; Rožna dolina na Koroškem); *ke* (Belakrajina), *če* (iz *ke*; Gorenjsko); *ki* Notranjsko, spodnje Gorenjsko), *či* (goriški Kras); *gde* in *ke* (Središče na Štajerskem); *kej* in *gej* (Slovenske gorice). Iz *k_lde* je moglo po glasoslovnih zakonih nastati le **kde*, iz tega le *gde*; ker pa je govor hotel ohraniti začetni *k*- (radi stalnega *k*-vseh vprašalnih zaimkov in prislovvov), se je moral *-d-* asimilirati in slednjič izpasti (prim. k tej asimilaciji že navedeni *ka* iz **kga*) in tako je nastalo *ke*, ki je dobilo še splošno rabljeno partikulo *-j* (ne v vseh narečjih), torej *kej*. Drugod je *k_lde* že zgóđaj sprejel končnico *-y* (prvotni instr. plur.), torej *k_ldy* — *gdi*, kar ima tudi Trubar (C II: 397), oziroma radi tendence, da se *k-* ohrani, **kdi* — *ki*, ki je v narečjih, nagnjenih k palatalizaciji soglasnikov (tako goriški Kras) dalo preko *ki* današnji *či*. Le tako moremo razložiti Trubarjev *nikir* (T 82: 156) poleg *nigdir* (C II: 59), slovenjegoriški *kej* (*k_lde* — *kde/kte* — *ke* + *j*) poleg *gej* (*k_lde* — *gde* — ali preko *dge*, prim. hrv. *dge* v starejših spomenikih, ali pa potom asimilacije — *ge* + *j*), ne da bi vstvarjali nov, nedokazljiv zakon o prehodu *d* v *j*.

Radi interesantnosti še nekaj. Od Maticе Slovenske sem prejel rokopis Štreklevih predavanj o historični slovnici slovenskega jezika, da ga z dr. A. Breznikom pripravim za tisk. Radovednost me je gnala, da sem šel gledat, ali je Štrekelj *kje* kaj govoril o naši besedi. Prav nič čudnega, da sem našel le potrdilo svoje razlage. Štrekelj pravi: „Dalje nahajamo ta zaimek (misli na deblo *ko-*) v adv. *kje*; tega nam je izvajati iz **k_l-žde*, **k_l-dje*. [To je seveda napačno, kar se je že Štreklu zdelo]. Drugod (misli: v drugih slovenskih narečjih) se glasi ta zaimek (pravilneje: adverb) *k_lde* = *gde*. Slovenci imamo torej, kakor vse kaže, izhajati iz dvoje podstav, kar je kajpada nekoliko sumljivo za tako majhno ozemlje.“ Razlaga potem Trubarjev *kei* iz **k_ldē*, kar spričo tako običajnega dostavka partikule *-j* v slovenščini ni niti potrebno in je z ozirom na rožanski *čōj* iz *kej* (tu ni refleksa *ej* za dolgi *e*) tudi napačno in pravi nazadnje: „Pisava *kje* bi bila potem le umetna, ker se govori le *ke*, *ki*, *či*.“ Tudi Štrekelj torej ni veroval v existenco oblike *kje*.

Dr. Fr. Ramovš.

Peter Bezruč: Šlezke pesmi. Z avtorjevim dovoljenjem iz češčine prevel Fran Albrecht. Izdala in založila Slovenska Socijalna Matica. Tiskala Zvezna tiskarna v Ljubljani. 1919. XVI—102 str. Cena 7 K.

Peter Bezruč (pravzaprav Vladimir Vašek) je ena najznačilnejših in najzanimivejših prikazni novejšje češke literature. Visoka umetnost, ki se razodeva v njegovih — maloštevilnih — pesmih, kaže pravega poeta, nekaka intuitivna globina njegovega pogleda v svet pa proroka, ki včasih naravnost z biblijsko gesto odgrinja zastore v bodočnost. Njegovo delo je brez pravega sledu in škode preživelo dosedanje preobrate na Češkem, saj jih je deloma že napovedovalo. Prej smo zrlj v njem pred vsem nacjonalista; danes vidimo,

da zveni v njem menda še mnogo bolj jako socialna struna, da je vse njegovo delo prav za prav samo orjaška uvertura oni igri, ki nam jo doslej še vedno zagrinja spuščeni zastor. Igral se bo njegov tekst, to vidimo, dasi ne vemo, v čigavih rokah bo režija. —

Prevesti takega poeta na naš jezik, gotovo lepa in hvaležna naloga. Pri tej izdaji so sodelovali štirje: Čeh dr. V. Martínek je napisal lep informativen uvod, ki ga je poslovenil K. Schweiger, med Albrechtovimi prevodi je priobčenih tudi troje Župančičevih. Razen dvanajstih pesmi so preložene vse, ki so natisnjene v izdaji društva čeških biblijofilov v Pragi (1911), samo s to razliko, da je v prevodu njih razvrstitev v drugem delu knjige nekoliko drugačna.

Prevodi sami so zelo različne vrednosti, po večini precej oddaljeni od one višine, ki jo človek sme pričakovati pri takem delu. Saj pa tudi ni lahka stvar prevajati Bezruča: njegova dikcija je včasih naravnost kiklopska, kondenzirana, včasih zopet vulkanska, eruptivna, drugič preprosta, nežna, tako da mora prevajalec obvladati precej obsežno skalo izrazov v svojem jeziku, če hoče v prevodu podati vsaj kaj približno enakega. Težave dela povrh tudi jezik, ki ima precej izrazov iz narečja, tako da ga tudi izobraženi Čehi včasih težko razumejo in da se mu mora dodajati naravnost razlaga težje umljivih besed. Prevajalcu, ki si vseh teh težkoč ni svest in ki se ne zna postaviti v neko kritično, zavedno distanco od teksta, zvenijo ob prevodu vedno verzi originala v ušesih, tako da se brzo zadovolji s svojim prevodom, ne da bi pomislil, kako bo njegov prevod učinkoval na osebe, ki jim izvirnik ni znan. Začetnika motijo v takem slučaju tudi besede in fraze, ki se v češčini glase enako kakor pri nas, pa imajo čisto drug pomen in večkrat, kar je pri pesmi mnogo bolj važno, tudi drugačen zvok.

Takih reči je v tem prevodu več ko bi jih smelo biti. Takoj na prvi strani bo navaden človek razmišljal, kaj so „Šlezke pesmi“ (šlezjske, iz Šlezije), ravno tako je stavek „Jaz pozdravljam goreče Vas“ (I) pravilen samo v češčini! Enaki čehizmi so „v nas“ (1 — nam. „pri nas“); če prepíšeš češko posvetilo „F. Ernestovi“ (8) naravnost v slovenščino, si posvetil pesem, ki je v izvirniku posvečena možu, v slovenščini ženi! Bezruč pravi, da se je Lysá „vzdignila do oblakov“, tukaj pa stoji „iz mrakù je Lisa vstala (14)“ in „pali so na stran mrakovi“ namestu „oblaki so se prevalili na bok“ — vse to zaradi tega, ker pravijo Čehi *mrak* oni reči, ki ji mi pravimo *oblak*.

„Jasni to zajci in srnice so
jasnega markiza Géra“ —

te verze (37) razume v prevodu prav le oni, ki vé, da pomeni češki *jasný* pri nas *plemenit*, *žlahten*. „Sviadnov, ves panen“ ni „Svjadnov, ves grajski (48)“, ampak „Svjadnov, vas (polna) dekličev, deklet“; beseda „panna“ je prevajalcu menda sploh neznana, ker prevede (82) „panny“ z „gospe“, dasi bi mu že kontekst moral kazati, da tu vsled tega nekaj ni v redu. „Zapomenout“ se ne pravi „spominjati se (66)“, kakor tudi „zapomněni“ niso „spomini (67)“ ampak baš narobe! „Žně“ ni „žetev (69)“, ampak „žetve“, ali vsaj „dve žetvi“, češki „bor“ je naš „gozd“ in ne „bor (69)“, kakor tudi „muže“ ni „može (82)“ ampak „moža“. Češki „chrám“ ni naš „hram (83)“, ampak „cerkev“, kakor tudi češko „zašlého národa“ ni to, kar naše „zašlega naroda (89)“. Češka „routa“ ni naša „rovta (95)“, dasi za njo ne vem primernega botaničnega imena.

Ena napačna beseda naredi v prevodu dovolj zmede in škode, kaj pa tam, kjer so krivo prevedene cele fraze, tako da dobi prevod vse drugačno vsebino, ko jo ima original. Beseda „pyšný“ dela prevajalcu težave: enkrat mu pomeni „strog (1)“ drugje prevede „sedlák . . . trochu pyšný proti městským lidem“ — da se ta *ponosni, oholi, naduti* kmet „malo pred meščanom *stidi* (2)!“ Kako so ljudje „zrli . . . neznani cvet in sveži vonj vijolic (ali je mogoče vonj — zreti?) (12)“, to razume tudi samo oni, ki vidi, da je tukaj izpadla besedica „čili“, ki stoji v izvorniku in pomeni „duhali.“ „Smutek“ ni „slà (12)“, ampak „žalost“! „Ostravica vrbe ruje, prst in žito nosi (49)“, v izvorniku pa „Ostravica trga breg, vrbe ga branijo, zemlja rodi žito!“ „Ze zadu na nohou“ ni „S hrbta do nog (55)“, ampak „zadi na nogah, na petah!“ „Shýbám já čelo, hříšný kříž zrobím“ se ne pravi po naše „sklonim jaz čelo, križ grešni izrežljam si“ ampak „pokrižam se (skesano) kakor grešnik!“ Bezruč očita markizu Geru, da so mu tako mili možje, ki „znajo samo plesti venec iz trnjevih rož in samo ubijati moj narod“, v Albrechtovem prevodu (90) pa patetično apostrofira Gera s sledečimi besedami:

„Ko bi moj narod ti znal vsaj zatreti,
ko bi vsaj vence ti s trnja znal viti!“

„Didus ineptus,“ pravi Bezruč „zhas jak zhasla alka, jak zahyne kivi“, Albrecht pa posloveni: „in pal je kot alka, poginil kot kivi . . . (94).“ Kivi pa še ni izumrl, tega tudi Bezruč ne trdi, ampak samo, da enkrat *bo!*

Značilen primer površnega prevoda je „Pjetvald (40)“, na njem se vidi, da prelagatelj situacije sploh ni razumel, ker se je spotaknil na tretjem verzu, ki ga ni razumel.

„Dombrovský Peter domov je vihral,
dékle pred njim je bežalo.
Kdor peljal se iz Pjetvalda, kjer je kdo stal —
v hipu vse v prah je popalo.“

Izvornik pravi preprosto: Dombrovský Peter se je s Porembe napotil (proti domu), pred njim je teklo (po cesti) dekle. *Nekdo* se je pripeljal iz Pjetvalda *in* kjerkoli je kdo stal, se je takoj poklonil do zemlje. Dekle bi kmalu prišlo pod voz, reši ga Peter, toda pri tem ga gospod, ki sedi v kočiji, česne z bičem črez lice. Bezruč pravi Petru: Nikari sedaj ne vračaj, počakaj, prišel bo dan, ko bo ves svet v plamenih, ko bomo ustavili gosposke konje, rekli: Ven iz voza! — in takrat boš vrnil ta dolg! V Albrechtovem prevodu pa je deklica dobila udarec z bičem in poleg tega se zdi, da je Dombrovský krivec, dasi se je njemu zgodila krivica. Menda zato v prvem verzu „*vihra*“ in menda zato stoji v predzadnjem na mestu energičnega „Pša krev, z vozu ven!“ precej brezbarvno „Pšakrev, na plan!“

Kjer so tehnične težkoče že v originalu, je delo prelagatelja seveda še bolj težavno. Albrecht se jim je ognil večkrat, nego je to sicer prelagatelju dovoljeno. Ne drži se vedno razporedbe rim, kakor jo ima izvornik; verz po potrebi podaljša, če ne more povedati vsega v oni meri, ki jo ima izvornik. Bezruč zgradi kitico, v katero stisne ves svoj stud pred potujčenimi šolami na ta način, da postavi vanjo besedo „kurvy“. Pa je ne napiše, ampak postavi rime tako, da vsakdo čuti, da mora ta beseda stati na koncu kitice, kjer stoji pri njem samo tri pike. Albrecht pa posloveni (7):

Plumlov! — Iz šlezkih potujčenih šol
kurbe rasto in capini . . .

Tukaj je zabrisan močan efekt originala, ki je v tem, da je ves bes, stud in gnev izražen v zadnji, močno povdarjeni, toda potlačeni, požrti besedi, ki je tukaj stopila na začetek verza. Zato pa imamo verno iz originala prenešene tri pike, dasi tukaj nimajo nobenega posla več! — Enaka tehnična težkoča je v pesmi „Dva grobarja“, v zadnjih treh kiticah (28). Bezruč hoče z enako igračo v rimah stigmatizirati dva sovražna tujca na ta način, da z rimo v drugem verzu omogoči ugeniti ime, ki naj stoji na koncu četrtega verza, ki ga pa on ne napiše. Pri njem se glasi ena kitica:

Žil bych bogat jako Midas,
bez starosti jako négr,
jenom umět kohos šlapat,
jen mít jméno . . . [n. pr. *Kaltenegger*].

Enako je zgrajena druga kitica; v tretji pa Bezruč pové, da bodo menda njegovi rojaki pod Ostrovico že znali najti ti dve rími. Albrehta je nekoliko zapeljala izdaja čeških bibliofilov, ki stavi za „jméno“ vprašaj, ne pa tri pike. Prva izdaja, ki jo je zbral nekdanji praški „Čas“, je na enak način otežila rešitev te pesniške uganke. Take reči je pri prevajanju bolje izpustiti, ko pa se vbadati ž njimi. Če pa je že prevedel, pa bi v četrti vrsti na vsak način moral reči po naše „in se pisal . . .“

Značilni, Bezruč lastni ritem dela prelagatelj posebne težkoče. Albrecht je v svojem „Epilogu (99—101)“, v katerem se je lahko svobodneje kretal, res pokazal, da ima čut zanj, v prevodih samih pa se ni ravno potrudil. Najbolj očitno je to na njegovem prevodu Maryčke Magdonove, v katerem operira Bezruč s svojimi daktili, ki so mu izrazito tehnično sredstvo za žalostno monotonijo (prim. „Moja melodija“). Pustil je v tem prevodu celo tak verz, kakor je „S tira se zvrnil je voz poln oglja.“

Vsebinske finese so tudi po večini zabrisane; ne bom jih razbiral vseh, samo na eno bi rad opozoril. Bezruč pravi, kako mu je nekoč neka ženska rekla: „Vi ste dobrega srca in z vami bo srečna vsaka žena —“, Albrecht pa je poslovenil:

Vi dobrega srcà ste,
bilà bi z Vami srečna vsaka žena —

Tako je torej prvotna intimna, globoka izpoved, ki sega prav do onih mej, do katerih lahko gre ženska moškemu nasproti, zelo nespretno prelita v banalno frazo, ki se je ogibljejo celo ne ravno duhovite kokete. —

Danes se pri nas mnogo prevaja in še več se bo. Pri tem pa se ne sme pozabiti, da prevajanje nikakor ni lahek posel, kakor tu ali tam kdo meni. In da je treba tudi tuje delo traktirati z nekim rešpektom in spoštovanjem, ki ga človek želi za svoje lastno delo. Upajmo, da bo Bezruč kedaj doživel novo izdajo, iz katere ne bo sijal k nam samo „sled sence zarje“ njegove lepote, v kateri bo vendar nekaj več onega pravega Bezruča, ki zveni v njegovih čeških verzih.

J. A. G.